

Список використаних джерел

1. Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні: стан, виклики, перспективи здійснення : наук. доп. / авт. кол. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди. – Київ : НАДУ, 2018. – 180 с.
2. Місцеві бюджети: експерти підбили перші підсумки 2017 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/8053>
3. Куренной В. Децентрализация как недооцененная реформа [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/rus/show/detsentralizatsiya-nedootsenennaya-reforma-1527054477.html>.
4. Корисна інформація для ОТГ: Мінфін розробив зміни до Податкового кодексу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/9135>.
5. ЦЕНТР РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТА ЗАЛУЧЕННЯ РЕСУРСІВ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sg.vn.ua/centri/centr-rozvitku-investicijnoyi-spromozhnosti-zaluchennja-resursiv/>.
6. Програма «U-LEAD з Європою» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://donors.decentralization.gov.ua/uploads/admin/advice/files/files/5a4609956783ec1eb77d575d/U-LEAD_2018_01_10_UA.pdf.

*Тімохін Віктор Олександрович, доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища КНУБА*

УТОПІЇ ТА ПРАКТОПІЇ В МІСТОБУДУВАННІ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ ПЛАНУВАННІ

Плануючи свій утопічний роман «Труд», Е. Золя – прихильник і послідовник соціаліста-утопіста Ш. Фур'є – наприкінці ХІХ ст. у своєму щоденнику занотував: «Чи маю я право після сорока років аналізу звернутися до синтезу? Гіпотеза, утопія – це одне з невід'ємних прав поета» [1, с. 633]. Тим самим видатний письменник задекларував неминущу у віках цінність утопії, як революційного засобу пізнання і оптимістичного передбачення майбутнього на шляху творчого об'єднання філософії, науки і мистецтва. Навіть побічний аналіз розвитку утопічного мислення у Новий час свідчить, що, починаючи з творчості засновника утопічного мислення Т. Мора, гуманістична спрямованість цієї методології розповсюдилась у віках спочатку в доробках філософів, а потім отримала визнання серед письменників і поетів, учених й інженерів, архітекторів і містобудівників.

Починаючи з Відродження, невгамовне прагнення до підсумкового об'єднання і синтезу всієї палітри різноманітних знань і фантазій, вірувань і мудрості, набутих за попереднє століття, а також традиційне очікування на початку нового віку магічних явищ і релігійних чудес, а можливо, і, як вважає Л. Гумільов, вплив особливої періодичної активності Сонця і Землі на людей в цей період, очевидно, стимулювало і робило більш зрозумілим виникнення з циклічною закономірністю нових інтелектуально-духовних і етично-естетичних пошуків і фантазійно уявних творень небачених досі «блажених» країн і міст саме на початку століть. Ця закономірність спочатку підтримувалась тенденцією до одночасних, іноді паралельних, а іноді взаємопов'язаних утопічно-філософських пошуків кращого майбутнього людства у багатьох галузях знання, де, як правило, відбувались революційні зсуви у світогляді, у розвитку людини та суспільства.

Невідомо, чи Т. Мор був обізнаний з трактатами Л. Б. Альберті, урбаністичними романами Філарете і теоріями Дж. Бруно (середина-кінець XV ст.), але слід пам'ятати, що на початку XVI ст. «поряд» з ним працювали видатні філософи, вчені і генії ренесансної доби: Еразм Роттердамський, М. Коперник, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело т. ін. Наступний сплеск активності і підйом утопічного мислення на початку XVI ст., котрий започаткував Т. Кампанелла у «Місті сонця» (1602р.), а також архітектори з проектами ідеальних міст – Ж. Перре (1605 р.), Д. Спекле (1608 р.), В. Скамоцці (1615 р.), – був побічно пов'язаний з творчістю Ф. Бекона («Нова Атлантида», 1627 р.), а також з роботами Г. Галілея, Й. Кеплера, У. Шекспіра, М. Сервантеса т. ін.

Початок XVIII ст. – віка Просвіти – спочатку був пов'язаний з іменами Ж. Мельє і Мореллі з їх соціалістичними утопіями, а потім з утопічними творами Дж. Свіфта, поетичними фантазіями У. Блейка. У цей період на пошук нових ідей впливала творчість таких видатних представників філософії і природничих наук, як Дж. Локк, І. Ньютон, Г. Лейбніц, Ш. Монтеск'є. Небачений розквіт очікував утопічну думку на початку XIX ст. Це в якійсь мірі пояснюється тим, що з кінця XVIII ст. «... фокусом утопічних фантазій стає не місце, а час, загалом майбутнє: утопія фактично перетворюється в у-хронію» [2, с. 364]. Інше пояснення феномену пов'язано з виникненням ознак нових видів і типів утопій, насамперед практичних утопій, які потім О. Тоффлер назвав «практопіями». Їх основною характеристикою стала орієнтація на ідеали соціальної гармонії, котрі, як правило, віддзеркалювались не тільки в трактатах, але й в архітектурно-містобудівних проектах й в їх реалізаціях.

Серед попередників соціалістів-утопістів XIX ст. і перших практопістів слід відмітити К. Н. Леду з його трактатом «Архітектура у

відношенні до мистецтва, звичаїв і законодавства» (1804 р.), проектами і будівлями ідеального міста Шо. Один із перших прикладів утопічного розселення в регіоні та в країні запропонував у 1817 р. Р. Оуен, який на протязі свого життя впроваджував утопічні ідеї у архітектурно-містобудівні проекти у Великобританії та в Америці. До подібних утопічних пошуків слід віднести праці Сен-Сімона і Ш. Фур'є, котрий у своєму трактаті «Теорія всесвітньої єдності» (1822 р.), у проектах фаланстерів й ідеальних міст (1820 р.) пропонував до реалізації нові ідеї розселення з новими типами поселень. До значного внеску у розбудову утопічного мислення слід віднести роман У. Морріса «Вісті нізвідкіля» (1888 р.), який за своїм змістом і формою значно випередив свій час і заклав надійний фундамент подальшого розвитку цього мислення.

Цей розвиток, який почав набирати потужних обертів на початку ХХ ст., знайшов своє яскраве відображення у практичних розробках теми «міста майбутнього» у проектах американських і європейських містобудівників Т. Фріча (1898 р.), Б. Арчера (1901 р.), Т. Гарньє (1904 р.), Сант Еліа (1914 р.). Цікаво, що проект «Індустріального міста» Т. Гарньє розробив під впливом утопічного роману Е. Золя «Труд», і це місто та його будівлі стали блискучим втіленням ідей і яскравими ілюстраціями роману. Ці та інші пошукові розвідки вдало доповнювались дослідженнями, спрямованими на створення нових форм розселення в межах взаємодії утопічних міфів урбанізації та дезурбанізації.

Серед них пропозиції, що передбачали розпад в майбутньому великих і надвеликих міст в теоріях і проектах Е. Ховарда (1898 р.), Е. Саарінена (1918 р.), Б. Таута (1920 р.) і, навпаки, праці П. Геддеса і Е. Енара (1910 р.), де акцент робився на утворенні конгломерацій і конурбацій міст. У цей же час з'явилися практичні дослідження видатних архітекторів і містобудівників з їх проектами ідеальних лінійних міст і систем розселення, розроблених Ле Корбюзьє (1922 р.), Л. Хільберсаймером (1925 р.), М. Мілютіним (1930 р.). Привертає увагу серія утопічних проектів під загальною назвою «Країна Усонія», що була розроблена Ф. Л. Райтом у 30-ті роки ХХ ст. Такий спалах зацікавленості і захоплення утопічними пошуками і практичними проектами супроводжувався і слідував за кардинальними світоглядними змінами і революційними ідеями в природничих і гуманітарних сферах, у філософії та мистецтві в творах Г. Спенсера і А. Бергсона, М. Резерфорда і А. Ейнштейна, Ч. Дарвіна і П. Тейяра де Шардена, Г. Уеллса і А. Франса, В. Хлебнікова т. ін.

Друга і не менш потужна хвиля утопічного і практичного мислення і прогнозування майбутнього в архітектурі, містобудуванні та у регіоналістиці припала на 60-70 рр. ХХ ст. в той період, коли скінчилась

епоха майстрів сучасного руху і молодими архітекторами був започаткован контрсучасний рух, який відкрив шляхи для утопій і прогнозів. Цей напрочуд продуктивний етап був зв'язаний з практиками в проектах К. Ньювенхауз «Нового Вавилону» (1963 р.), у проектах творчої групи «Архігрем», «Миттєвого міста» (1969 р.), «Крокуючого міста» (1964 р.). На початку 60 рр. ХХ ст. значний внесок у практицію зробив Й. Фрідман із своїми проектами «Просторових міст». Не менший внесок за цей період можна віднести на рахунок японських архітекторів-метаболістів: К. Кікутаке «Морське місто» (1963 р.), К. Курокава «Плаваюче місто» (1961 р.), К. Танге «Токіо-1960», А. Исодзакі «Місто у повітрі» (1961 р.), «Кластери у повітрі» (1991 р.). На цьому етапі привертають увагу радикальні проекти італійських творчих груп: «Архізум» з пропозиціями «Безупинного міста» (1969-72 рр.), «Суперстудію» із серією проектів нових «Міст – неперервних монументів» (1968-69 рр.) і «Космічного міста» (1971 р.)

До утопічних пошуків нових містобудівних образів в екстремальних умовах вдавався П. Солері у своїх проектах екополісів «Межа-сіті» (1961 р.), «Аркусанті» (1969 р.), Плаваючого міста «Ноа Ноа» (1970 р.), космічного міста «Астеромо» (1970 р.). Доречно зауважити, що беззаперечним засновником, так би мовити, «космічного містобудування» був Г. Крутиков з його дипломним проектом «Літаюче місто» (1927 р.), ідеї якого почали відтворюватись фактично через 50 років у фантастичних романах і в пропозиціях щодо використання орбітальних космічних ліфтів.

Ще один напрям розвитку практичних досліджень і проектів був пов'язаний з ідеями тотального міста і глобального розселення. До цих розробок, окрім «Архігрем» і «Суперстудію», долучились група НЕР із своїми пропозиціями «Долини розселення» (1967 р.) і група «Хаусруккер» з проектами «Пневмокосму» (1969 р.). Більш реалістичні пропозиції, які базувались на системах європейського розселення Ле Корбюзьє і регіональних теоріях В. Кристаллера, були задіяні у проектах систем розселення, розроблених в багатьох країнах світу, а також в екістичній концепції екуменополіса К. Доксиадіса – планетарного міста, – що розповсюджується на всіх континентах крізь державні та географічні границі і кордони (1964 р.).

Із середини ХХ ст. дослідження феномена утопічного мислення поступово набувало статусу однієї з актуальних проблем у філософії та соціології, в архітектурі та містобудуванні. Цим дослідженням присвятили увагу П. Геддес [3], Л. Мумфорд [4], І. Груза [5], Т. Саваренська [6], А. Іконніков [7] т. ін. Очевидно, це пояснюється тим, що, по-перше, «життєвість творчості утопістів базується на тому, що свої уявлення про

майбутні міста вони виводили з глибоко усвідомлених нових суспільних відношень» [5, с. 51], а по-друге, – ми сьогодні розуміємо важливість їх творчості і цінуємо їх за те, що «вони сприяли збагаченню думки людства і за кількість ідей, які ми використовуємо сьогодні» [5, с. 51].

Особливе місце посідають пропозиції А. Лефевра у книзі «Право на місто» щодо введення «видозмінень інтелектуальних дій і методів», одним із котрих стає експериментальна утопія, котра повинна спиратися більше на філософію і гуманістичні цінності, які спроможні протистояти «технократичному і систематизованому» містобудуванню. Це стає можливим, оскільки «утопії менше, ніж за два століття, поставили людину в центр проблеми міста, і це досягнення не повинно минути непоміченим» [8, с. 11].

Ці та інші проблеми аналізу і синтезу сучасних утопічних концепцій були розглянуто в межах урбосинергетичних досліджень, які започатковані та проводяться на кафедрі ДАС КНУБА. Їх результати свідчать про закономірності історичного розвитку утопічного мислення в архітектурі та містобудуванні. Якщо поглянути «зверху» на 500-річну історію розвитку утопій, то можна помітити, що найбільші сплески їх активного виникнення загалом припадають на перші десятиліття цих століть з проміжною активністю в їх середині. Іншими словами, завдяки планетарно-ноосферній самоорганізації розумової діяльності людства і синтезу філософської, наукової і мистецької діяльності найкращих його представників, виникають своєрідні хвилеподібні фази, цикли і кругооберти «бумів» і «спадів» утопічного мислення.

В урбосинергетиці за універсальну одиницю виміру цих повторів обґрунтовано пропонується обрати життя одного покоління, що приблизно дорівнює 25 рокам [9]. Тобто сплески надактивності, котрі припадають на початки століть відбуваються при зміні чотирьох поколінь, а в проміжку між другим і третім поколіннями нова утопічна концепція доповнюється відповідними практопіями, завершуючи столітній цикл. При цьому 4 цикли утворюють один кругооберт, який, розпочавшись у 1516 році, закінчився у 20-х роках ХХ ст., створивши умови для нового кругооберту з новою зверх активністю утопічного мислення. Дійсно, перші два десятиліття ХХ ст. насичені небаченою кількістю утопічних ідей в архітектурі та містобудуванні. Про більш меншу активізацію утопічного мислення на початку ХХІ ст. свідчать сьогоднішні прогнози соціологів й економістів, екологів і політиків. Деякі з них у негативному і катастрофічному майбутньому вбачають сюжети для песимістичних антиутопій, а позитивно налаштовані вчені, в тому числі архітектори та містобудівники, у своїх практопіях прагнуть до гармонізації урбанізованого середовища у проектах і прогнозах, оптимістично

зорієнтованих на гуманізацію штучного оточення людства не тільки в містах і регіонах, а у планетарному масштабі, а також на штучних супутниках і планетах Сонячної системи.

Такий підхід дозволяє в якійсь мірі зазирнути в майбутнє розвитку містобудівних утопій і практопій. З цих позицій завершення чергового циклу і народження нових утопічних концепцій слід очікувати в 20-х роках XXI ст. Сьогодні архітектура і містобудування після завершення практопічних пошуків 60-70 рр. XX століття стоїть на порозі створення нових утопічних концепцій. Згідно урбосинергетичним ідеям, ці концепції покликані відповісти на запити нової генерації людського суспільства – «Людини міської» (*Homo urbanus*) – з її сподіваннями і очікуваннями кращої долі, з її новим поетичним світоглядом і фантазіями, з її практичною діяльністю, спрямованою у майбутнє.

Список використаних джерел

1. Эмиль Золя. Собрание сочинений. Том 21. – Четвероевангелие. – Труд. – М. : Изд-во «Худ. лит-ра», 1966. – 647 с.
2. Современная западная социология: Словарь. – М. : Политиздат, 1990. – 432 с.
3. Geddes P. Cities in Evolution. An Introduction to the Town Planning Movement and to the Study of Cities. – N. Y. Harper Torchbooks. – 1968 (1915). – 409 p.
4. Mumford L. The city in History: Its Transformations and Its Prospects. – London, 1961. – 657 p.
5. Груза И. Теория города. – М. : Изд-во лит-ры по строительству, 1972. – 247 с.
6. Саваренская Т. Ф. Западноевропейское градостроительство XVII – XIX вв.: Эстетические и теоретические предпосылки. – М. : Стройиздат, 1987. – 192 с.
7. Иконников А. В. Архитектура XX века. Утопии и реальность. – Том 1. – М. : Прогресс – Традиция. – 2001. – 656 с.
8. Темпиа Э. Воображаемое и действительность// Современная архитектура. – 1969, № 6. – С. 3 – 11.
9. Тімохін В. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування. – К. : КНУБА, 2008. – 629 с.